

School voor textielofficieren

Het honderdjarig bestaan van de Hogere Textielschool, dat dit jaar gevierd wordt, is maar een betrekkelijk jubileum. Zelfs is het de vraag, of men van honderd jaar textielonderwijs kan spreken. Het eigenlijke vakonderwijs is namelijk niet helemaal zo oud, de HTS zelf op geen stukken na. Het onderwijs, waaruit de HTS is voortgekomen, is wel in 1864 begonnen, nl. aan de toen (op 9 januari) geopende Twentsche Industrie- en Handelschool. Het was een huwelijk tussen vak- en middelbaar onderwijs, dat eerst na een halve eeuw ontbonden werd. Het is dus volkomen terecht, dat het HTS-jubileum gevierd wordt in het kader van een algemenere herdenking van honderd jaar middelbaar onderwijs in Enschede.

Voorgeschiedenis en oprichting van de Twentsche Industrie- en Handelschool zijn uitvoerig beschreven door J. J. van Deirse. Het initiatief ging uit van de Oldenzaalse burgemeester en industrieel C. W. Eekhout. Hij was een vooraanstaande figuur in de Overijsselsche Vereeniging tot Ontwikkeling van de Provinciale Welvaart, die op verschillend terrein voor de regionale zaak geijverd heeft. Op 29 juni 1859 bracht hij in hotel Carelshaven te Delden de belangstellenden bijeen, die tot oprichting van een „Maatschappij tot bevordering van Nijverheid en Handel” besloten. Deze maatschappij stelde zich onder meer ten doel het stichten van een industrie- en handelsschool in Twente te bevorderen. Oorspronkelijk dacht men aan een overheidsschool, maar de regering had naar die gedachte geen oren en zo werd het een particuliere instelling, door de overheid gesubsidieerd. Op een andere plaats ga ik op de lotgevallen van de nijverheidsafdeling van deze school en de daaruit voortgekomen HTS dieper in. Hier zou ik vooral iets over de achtergronden willen opmerken.

Sinds de tijden van Ainsworth was Twente economisch uit een eeuwenlange dommelse ontwaakt. De huisnijverheid was in de tweede helft van de negentiende eeuw een aflopende zaak en vooral na de Amerikaanse katoencrisis van 1861 groeide de fabrieksnijverheid in onstuimig tempo. Het is duidelijk, dat de gebrekkige mogelijkheden tot kaderopleiding binnen het eigen gewest om uitbreiding vroegen. En bovendien om verandering. De drang naar ontwikkeling kon niet langer door Latijnse en Franse scholen bevredigd worden. Een verdergaande vorming, vooral gericht op de toegepaste wetenschappen kwam binnen de belangstellingssfeer van een groeiende groep, met name uit de fabrikantenkringen.

In zekere zin is er overeenkomst tussen toen en nu. Er was een streven naar onderwijsmogelijkheden, die binnen bereik van het gewest liggen. In 1964 leidt dat tot de opening van de Technische Hogeschool Twente, in 1864 was de Twentsche Industrie- en Handelsschool 't resultaat. Met dit verschil, dat nu het rijk de oprichting voor zijn rekening neemt en dat toen de regering de boot afhield en alleen met subsidie over de brug kwam, nadat door particulier initiatief het plan verwezenlijkt kon worden.

Twente, dat oorspronkelijk aan de leiband van Moeder Handel-Maatschappij had gelopen, had al lang de waarde leren inzien van het „help u zelve”. De vernieuwing van de handweverij was een eerste begin van de economische ontwikkeling van het gewest geweest, maar pas de mechanisering van de textielproductie kon een verzekerde toekomst bieden. Terwijl het invoeren van de snelspoel en de organisatie van de afzet der daarmee gemaakte katoenprodukten Twente voornamelijk van buitenaf in de schoot geworpen waren, werd de mechanisering een werk van eigen kracht.

Omstreeks 1860 was deze ontwikkeling in volle gang. De financiering van het stoombedrijf vormde geen probleem, gezien de gedurende bijna een eeuw geaccumuleerde winsten (Prof. Dr. L. van Heek). Wel vereiste de ontwikkeling leiders met een bredere scholing dan die welke tot dusver voornamelijk in de praktijk was opgedaan. Welnu: ook scholing was te koop!

Bij de voorbereiding van de school werd de mogelijkheid geopend om leerlingen bij wijze van spreken in te kopen. Ieder, die duizend gulden voor de oprichting stortte, kreeg het recht om zijn leven lang een leerling gratis op de school te zenden. Daar is in de praktijk inderdaad gebruik van gemaakt.

De lijst van intekenaren is bijzonder interessant. Fabrikanten uit Goor, Almelo, Borne, Oldenzaal en Enschede tekenden voor flinke bedragen, maar zij stelden jaarlijk royale sommen (van f 1000,— tot f 2000,—) in het vooruitzicht, indien de school in hun eigen plaats van inwoning zou komen. De vestigingsplaats was dus niet bij voorbaat Enschede. Een stadje als Goor telde toen evenzeer mee. Het is trouwens nog altijd een onopgelost probleem, waarom Enschede de grootste textielstad is geworden en niet Goor of Almelo, indertijd gelijk van grootte, maar met het oog op het vervoer te water veel gunstiger gelegen.

Overigens heeft het gemeentebestuur van Goor niet getracht de school binnen zijn grenzen te krijgen. Dat deden wel Almelo, Oldenzaal en Enschede. Overeenkomstig het plan, dat de school gevestigd zou worden in de gemeente, die niet alleen een gebouw zou aanbieden maar tevens de hoogste jaarlijkse subsidie, ging Enschede met de buit strijken.

Het is symbolisch, dat de school gebouwd werd op een der Enschedese stadsbleken. Thomas Ainsworth was in eerste aanleg naar deze streken gekomen om kunstbleken in te richten. De tijd van de ervaringswijsheid was voorbij, men moest leren werken met toegepaste wetenschap. Er prijkte al scheikunde op het eerste lesrooster van de Twentsche Industrie- en Handelsschool.

Eigenlijke textielkennis werd de eerste jaren niet gegeven; het is zelfs niet duidelijk, wanneer daar precies mee begonnen is, al schijnt men er ook

in de oude school al wel iets aan gedaan te hebben. Een speciale nijverheidsafdeling werd echter pas in 1886 gesticht, toen de gemeente Enschede de school overnam onder de naam Nederlandsche School voor Nijverheid en Handel.

De laatste tien, vijftien jaar van de vorige eeuw hebben op menig gebied een stroomversnelling in het maatschappelijk leven te zien gegeven. Het was een tijd, waarin veel emancipatie werd voorbereid. De grondwetsherziening van 1887 luidde een steeds verder gaande verbreiding van het kiesrecht in. Daarna werd de leerplicht ingevoerd, de belastingheffing naar draagkracht en de wettelijke bescherming van de arbeider maakten hun eerste veroveringen. Tegelijkertijd spitsten zich de maatschappelijke tegenstellingen toe.

De stroomversnelling heeft Twente niet onberoerd gelaten. In 1886 begon kapelaan Ariëns hier zijn werk tot verheffing van de arbeiders. In hetzelfde jaar hadden in Enschede de eerste echte stakingen plaats. Een maand lang stakten de wevers bij de fa. J. F. Scholten en Zonen en bij de fa. J. Stroink en Co. In 1867 waren er relletjes geweest door de verplichte invoering van het ziekenfonds en in 1872 uit protest tegen de loonuitbetaling in Pruisisch geld, wat een koersverlies opleverde. Maar pas de stakingen van 1886, waarbij burgemeester Tjeerd van der Zee zijn koloniale gezagscomplex met behulp van cavalerie uit Deventer uitleefde, betekenden het werkelijke begin van de klasserij. Twee jaar later vond de befaamde werkstaking bij Scholten in Almelo plaats en in 1890 werd er weer gestaakt in Enschede. Nu bij Ter Kuile en Morsman, wat voor de fabrikanten aanleiding werd voor het eerst het wapen van de uitsluiting te hanteren.

Ook in de vorming van de leidinggevende groep in de textielwereld kan men een soort emancipatie opmerken, die in datzelfde jaar 1886 begint doordat het textielonderwijs dan zijn eigen status krijgt.

Het duurt overigens nog de nodige jaren, eer dit onderwijs zwaar genoeg bevonden wordt voor een eigen instituut op meer dan middelbaar niveau. Wel wordt de opleiding, die aanvankelijk een jaar omvat, in 1890 tweejarig en al in 1892 driejarig, wel komt er in 1909 een eigen directeur en een eigen naam (textielschool), maar zelfs het leerplan van 1914 voldoet nog niet aan de eis, door wethouder H. B. Blijdenstein sterk bepleit, dat de vooropleiding vijf jaar HBS dient te zijn.

Toch luidt dit leerplan van 1914 de nieuwe opvattingen in, waaraan de school sinds 1918 met recht de benaming „Hogere” Textiel School kan ontleen. Directeur Dr. H. B. Holsboer stelt een brede wetenschappelijke grondslag van het onderwijs voorop. Pas nadat in 1922 het eigen schoolgebouw aan het De Ruyterplein geopend is, kan daaraan in toenemende mate voldaan worden.

Met deze nieuwe school beschikken niet alleen Enschede en Twente, maar heel ons land over een instituut, dat (volgens de formulering van burgemeester Edo J. Bergsma) „Hoofdofficieren, officieren, onderofficieren en soldaten in het textielvak” opleidt. Er valt weer een overeenkomst met de toekomstige THT op te merken: eveneens een instelling, die tegelijkertijd het lands- en het streekbelang zal dienen.

Voor na de tweede wereldoorlog heeft de HTS het streven naar weten-

schappelijke vorming waar gemaakt. Dat geldt heel duidelijk voor de in 1955 opgerichte researchafdeling, maar ook voor de oudere „faculteiten”, waar men de textilaten zelfstandig leert werken en een zodanige denkwijze tracht bij te brengen, dat zij ook de problemen, die over vijftien jaar — wanneer zij de voorposten in de industrie bezetten — actueel zijn, de baas kunnen. Met baretten of hoge hoeden heeft dat niets te maken, maar met werkelijk student zijn wel. Het is dan ook helemaal niet vreemd, dat afgestudeerde HTS-ers aan Angelsaksische universiteiten bij een verdere studie gelijk gesteld zijn met degenen, die daar hun eerste graad behaald hebben. Het is veel vreemder, dat hen in Nederland noch aan technische, noch aan economische hogescholen ook maar iets van de leerstof geschonken wordt. Ook lijkt het onlogisch, dat gediplomeerde HTS-ers nog veel moeite moeten doen om de titel register-ingenieur (ing.) te mogen voeren. Maar tenslotte moet er bij een volgend jubileum voor de kronikeur ook nog wat te melden zijn!

ADRIAAN BUTER.

LITERATUUR:

- Jhr. Mr. H. Smissaert, *De Twentsche Katoennijverheid*, 1906.
Dr. A. Benthem Gz., *Geschiedenis van Enschede*, 1920.
Vijf en zeventig jaren middelbaar- en nijverheidsonderwijs, 1939.
De Textielindustrie, 10 januari 1939.
Almanak EHTSV 1929, idem 1955, idem 1959.
Textielvademecum EHTSV, 1947.
De Tex, maart 1964.